Луиза Ревякина

РУСИЯ ПРЕЗ ПЪРВОТО ДЕСЕТИЛЕТИЕ НА XXI ВЕК
(външнополитически аспекти)

Външната политика на Русия през първото десетилетие на новия век коренно се различава от тази, провеждана от първите постсъветски ръководители след разпадането на СССР (декември 1991 г.). Първоначално те продължават да се ръководят от провъзгласената от М. Горбачов концепция за „новото политическо мислене", за създаването на „единен свят" въз основа на „общочовешките ценности" и живеят с илюзията за бърза интеграция в структурите на Запада. И получават жесток урок. Основата за неуспехите и провалите във външнополитическите планове на Москва се корени не само в нереалните планове за бързото сближаване със Запада. Тя е заложена в подписаната от М. Горбачов на 19 ноември 1990 г. Парижка харта за образуване на нова и свободна Европа, както и в Договора за обикновените въоръжени сили в Европа (ДОВСЕ), сключен също така на 19 ноември 1990 г. от страните, членуващи в НАТО и в Организацията на Варшавския договор (ОВД). ДОВСЕ ограничава броя на тежките въоръжения и установява квоти за бойна техника на всяка от страните участнички в Договора. Общата им сума е разделена поравно между НАТО и ОВД. Договорът задължава всеки участник един път на шест месеца да информира своите партньори за наличие на тези въоръжения в една или друга точка на своята страна (в нейната европейска част) и да осигурява условия за проверка на подадените сведения. ДОВСЕ обаче влиза в действие на 9 ноември 1992 г., когато СССР и Варшавският договор вече не съществуват. В резултат квотите за въоръжения в НАТО започват да превишават руските по някои показатели 5–6 пъти. Освен че се създава военна диспропорция между Русия и НАТО, извеждането на съветските войски от Източна Европа и Прибалтика превръща тези региони в сфера на пряко влияние на НАТО.

Западът възприема този курс на руското ръководство като следствие от поражението на Русия в Студената война, като свидетелство за очевидната ѝ слабост и се отнася към създалата се ситуация прагматично: бърза да закрепи направените от Русия отстъпки със засилване на влиянието си в Централна, Източна и Югоизточна Европа, в бившите съветски територии, както и в тези страни от Изтока, които преди са били под влиянието на СССР [1]. Руската дипломация със своите действия, съзнателно или не, подпомага Запада в осъществяването на тези задачи. Подкрепянето на въведения от многонационалните сили през пролетта на 1991 г. (след

иракската агресия в Кувейт) военноинспекционен контрол над иракските военни обекти, както и присъединяването към международните икономически санкции срещу Ирак, уронва политическото влияние на Русия в Близкия и Средния изток, нанася ѝ сериозен икономически ущърб, тъй като Ирак по това време е един от главните вносители на съветско оръжие и най-големият ѝ длъжник. Русия се присъединява към международните икономически санкции, въведени срещу Югославия поради подкрепата, която оказва на сърбите в Босна по време на избухналия там междунационален конфликт, което не отговаряше на традиционната роля на Русия като закрилница на Сърбия, както и на политическите ѝ интереси на Балканите.

Отстъпчивостта на руската дипломация през първата половина на 1990-те години пред Запада се дължи и на надеждата ѝ да получи мащабна икономическа помощ от негова страна за демократичните реформи в Русия. Но от всички международни икономически организации помощ идва само от Международния валутен фонд (МВФ) [2], и то само като хуманитарна помощ (храни, медикаменти и т.н.). Очакваната многомилиардна финансова помощ така и не идва.

Русия, поела от СССР щафетата в мерките за съкращаване на военните резерви на държавите, през януари 1993 г. подписва Договор за по-нататъшното съкращаване и ограничаване на стратегическото настъпателно въоръжение (Договор СНВ-2 е известен на Запад като Start II). В основата на договорите СНВ-1 (Start I) (подписан още преди разпадането на СССР през юли 1991 г.) и на СНВ-2 залягa съгласуваният от страните принцип за ограничаване броя на балистичните ракети и пускови установки, за ограничаване производството на ядрено оръжие, за осигуряване на военностратегическото равновесие. Но реализацията на Договора СНВ-2 се проточва и се затруднява, тъй като след разпадането на СССР към Договора трябваше да се присъединят Украйна, Беларус и Казахстан, разполагащи тогава с ядрено оръжие. Конгресът на САЩ ратифицира Договора през януари 1996 г., докато Русия го ратифицира едва през 2000 г. Забавянето е свързано и със започналото през втората половина на 90-те години изостряне на руско-американските отношения заради намесата на НАТО в Босна и одобрените от Съвета на НАТО планове за разширяване на Алианса на Изток.

През 1994 г. във външнополитическата концепция на Министерството на външните работи (МИД) на Русия се набляга върху необходимостта от защита на собствените национални интереси. От 1996 г., след като начело на руската дипломация застава Евгений Примаков, се засилва инициативността и самостоятелността във външната политика на Русия. Тази промяна е предизвикана както от обвиненията на опозицията и на обществото към правителството за неговия проамерикански курс, така и от настъпилата промяна в геополитическата ситуация в Централна и

Източна Европа. След извеждането на руските войски от бившите социалистически страни и от бившите съветски републики – Литва, Латвия и Естония (1994), почти всички те заявяват желание за членство в НАТО. Русия изразява своето несъгласие с подобна възможност, като изтъква, че съсредоточаването на мощна военна групировка близо до нейните граници ще създава потенциална опасност за нея, че разширяването на НАТО без участието на Русия в него ще доведе до политическата ѝ изолация от общоевропейския процес, а също така ще наруши баланса на силите и на стабилността в Европа, което може сериозно да повлияе върху характера на отношенията на Русия със западните страни.

Доводите на Русия не са приети. Отговарят ѝ, че след края на Студената война характерът на НАТО се променя, че НАТО се явява гарант на сигурността в Европа и не е насочен срещу никоя страна. НАТО предлага на бившите социалистически страни и бившите съветски републики, включително и на Русия, да приемат програмата „Партньорство за мир", която би установила форми на взаимно сътрудничество. През юни 1994 г. Русия, за да не се окаже в политическа изолация, се присъединява към програмата на НАТО „Партньорство за мир". На 27 май 1997 г. в Париж Русия и НАТО подписват Основополагащ договор за отношенията, сътрудничеството и сигурността. И двете страни заявяват, че не се смятат за противници и имат политически ангажимент да си сътрудничат за създаването и поддържането на мирна обстановка в Евроатлантическата зона. С това Москва фактически признава източното разширяване на НАТО. След обединяването на Германия през 1990 г. членство в НАТО получава Източна Германия (Германската демократична република). На 12 март 1999 г. към НАТО се присъединяват бившите членки на Варшавския договор Полша, Чехословакия и Унгария; през 2004 г. – България и Румъния и бившите съветски републики Литва, Латвия и Естония. Русия се оказва обкръжена от бази на НАТО от Норвегия до Казахстан. Руската територия от Мурманск до Астрахан се намира в зона, достижима за тактическата авиация на НАТО.

В съответствие с изменилите се политически условия Русия поиска адаптирането на ДОВСЕ. Това става на срещата на върха в Истанбул на 19 ноември 1999 г. Но на същата среща, в документи, които нямат пряко отношение към ДОВСЕ, страните членки на НАТО фиксират условие, че те ще ратифицират адаптирания договор, след като Русия изведе своите войски от Грузия и Молдова. В Грузия руските военни бази са ликвидирани през 2005 г. През с.г. 14-та армия напуска Молдова. В двете страни остават само миротворчески подразделения в съответствие с подписаните руско-грузинско и руско-молдавско съглашение. Но страните от НАТО така и не ратифицират адаптирания договор. През декември 2007 г. Русия, с указ на президента В. Путин, обявява мораториум върху изпълнението на своите задължения по ДОВСЕ.

Втората половина на 90-те години е значително по-успешна за Русия. През 1996 г. Русия е приета в Съвета на Европа. На 1 декември 1997 г. влиза в сила Съглашението за партньорство и сътрудничество – първият и основен досега документ, регламентиращ отношенията на Европейския съюз с Русия. Той обхваща главно сферата на икономиката и търговията и не поставя задачи, свързани с интеграционните процеси.

През 1997 г. Русия е поканена да се присъедини към групата на седемте икономически най-развити държави в света, с което групата се оформя като Г-8. През 1999 г., когато във връзка с финансовите кризи от 1997–1998 г. страните от Г-8 организират среща с министри на финансите от 11 страни с развиваща се пазарна икономика и формират заедно с тях групата на двайсетте (Г-20), Русия като членка на Г-8 става участник и на тази група.

Когато от 1 януари 2000 г. В. Путин поема президентския пост [3], руската външна политика в общи линии е в завършен стадий на своето оформяне, осмислила ролята и мястото си в световната общност и пътя за постигане на националните интереси. През 2000 г. се появяват три документа, утвърдени с указ на президента: Концепцията за националната сигурност (10 януари 2000 г.), Военната доктрина (21 април 2000 г.) и Концепцията за външната политика (28 юни 2000 г.), очертаващи основните насоки във външната политика на РФ. Същността им е представена накратко от Путин в Послание до Федералното събрание на Руската федерация от 18 април 2002 г.: поддържане на „конструктивни нормални отношения" с всички държави; прагматична, според възможностите и интересите на страната, външна политика във военната стратегия, икономиката и политиката (?); силна и конкурентоспособна Русия, която би могла да се противопостави на жестоката конкуренция в съвременния свят в борбата за пазари, за инвестиции, за политическо и икономическо влияние; отчитане на интересите на руските партньори, преди всичко от Общността на независимите държави (ОНД) [4].

Новото руско ръководство се стреми да поддържа интензивен диалог със САЩ и западните европейски държави. Президентът В. Путин посещава Китай, Индия, Япония, Северна и Южна Корея, Виетнам, Куба, участва в регионални срещи на Азиатско-тихоокеанския регион. Русия активно се включва в работата на Г-8, на Организацията за сътрудничество и сигурност в Европа (ОССЕ), на Европейския съвет, на МВФ, поддържа връзки с Европейския съюз, с НАТО и др.

Тласък за активизиране на отношенията на Русия със САЩ, както и с другите западни страни, дават събитията в САЩ от 11 септември 2001 г. Западът осъзнава, че Русия може да играе важна роля във формирането на нова система за международна сигурност, за борба против тероризма. Еднозначната подкрепа на Руската федерация (РФ) за действията на САЩ и на техните съюзници в Афганистан [5] накара много от политолозите

да заговорят за качествен пробив в отношенията на Русия със Запада и преди всичко със САЩ и НАТО. На 24 май 2002 г. в Москва Русия и САЩ подписват Договор за съкращаване на стратегическите настъпателни потенциали (СНП) [6]. На 28 май 2002 г. на Срещата на върха между двете страни в Рим се създава Съветът на НАТО–Русия като официален дипломатически инструмент за разглеждане на въпроси за сигурността и на съвместни проекти между НАТО и Русия като институция за консултации, приемане на съвместни решения и организиране на съвместни действия (борба с тероризма, военно сътрудничество, обучение на персонала), сътрудничество в Афганистан (Русия, съвместно с ООН, организира тренировъчни курсове за участници в борбата с разпространяването на наркотици, предоставя транспорт за невоенни стоки), неразпространение на ядрени оръжия и др. Но десет години по-късно и двете страни изразяват недоволство от липсата на конкретни резултати от дейността на Съвета. Кардинална промяна в отношенията на Русия със Запада, включително и с НАТО, не беше осъществена. Европа и САЩ не бяха готови да приемат Русия като пълноправен партньор [7].

В същото време политическите постижения по време на първия президентски мандат на В. Путин (май 2000 – май 2004 г.) – стабилизация на вътрешното положение, укрепване и ръст на икономиката, резултат от експорта на поскъпналите енергийни ресурси, както и включването в работата на различни международни институции, променят ситуацията. Русия започва да се държи като значима световна държава, енергийна свръхдържава, водач на постсъветското пространство, като страна, която няма повече намерение да се примирява с неотговарящите на нейните интереси действия на САЩ. Това особено ясно проличава в речта на президента Путин на 43-тата международна конференция по сигурността в Мюнхен (февруари 2007 г.), в която той разкритикува разширяването на НАТО на Изток и проектите на САЩ за разполагане на Противоракетни отбранителни системи в Полша и Чехия. Путин дава да се разбере, че Москва няма да се присъедини към Европейската енергийна харта за либерализиране на енергийния пазар [8], докато Брюксел не отговори конструктивно на критиките.

В отговор администрацията на Дж. Буш заема по-критична позиция по отношение на руската демокрация (както и към другите страни членки на ОНД), започва да критикува руското правителство, че използва енергийните си ресурси за постигане на силово въздействие върху други държави и че енергийната зависимост от Русия крие опасност за националната сигурност на западноевропейските страни. Американските аналитици пресмятат, че ако се запази сегашната тенденция (40% от импорта на газ в Германия, 30% – в Италия, 25% – във Франция, 100% – в Словакия,

94% – в България, 80% – в Австрия), то към 2020 г. Русия ще контролира повече от 50% от доставките на природен газ в Западна Европа [9].

Опасения се изказват и по повод сътрудничеството на Русия с Китай и Иран. Политиката на Русия в Близкия изток, в частност нейният отказ да признае „Хамас" за терористична организация, продажбата на ракетите „земя – въздух" на Сирия се разглеждат като недружелюбни акции по отношение на близкия съюзник на САЩ – Израел [10]. След избирането за президента на Иран М. Ахмадинежада (2005 г.) и започнатата от него политика за осъществяване на ядрената енергийна програма на страната САЩ и Европа изказват опасения, че Иран ще премине и към изработването на ядрено оръжие и настояват на въвеждането на санкции срещу него. Русия твърдо отстоява позицията, че всички страни имат право да осъществяват мирна ядрена енергийна програма: да развиват изследователска дейност, да произвеждат и да използват ядрена енергия за мирни цели и е против каквито и да било наказателни действия срещу Иран[11].

Вашингтон предприема действия за укрепване на своите позиции в постсъветските територии чрез промени във вътрешнополитическото положение и външнополитическата ориентация на страните в граничещите с Русия региони – в Грузия, Украйна, Беларус, в някои от централноазиатските страни.

Въпреки това противопоставяне между Русия и САЩ промяна в отношението към Русия има. Водещите страни – и на Запад, и на Изток, оценяват външнополитическия курс на Русия като по-предсказуем и по-коректен в сравнение с предишния, осигуряващ стабилност в отношенията. Появява се стремеж към поддържане на равновесие в отношенията с Русия, особено предвид енергийната зависимост на повечето от тях от Русия.

С идването на Барак Обама в Белия дом (януари 2009 г.) в Русия се появяват надежди за затопляне в отношенията. Новият американски президент предлага „рестартиране" и „презареждане" на руско-американските отношения. Напредък наистина има. Русия и САЩ в продължение на три години на „презареждане" на отношенията изпълниха първоначално поставените задачи: ликвидиране на опасността от колапс на режима за контрола над въоръжаването [12]; намаляване възможността за военен сблъсък между Русия и САЩ; взаимно изясняване на готовността и на условията за ново съкращаване на стратегическия потенциал на двете страни. Като резултат от „презареждане" на руско-американските отношения на САЩ беше предоставен коридор през руската територия за снабдяване на американските военни групи в Афганистан; Москва фактически се присъедини към санкциите на САЩ срещу Ирак; не се противопостави на интервенцията на НАТО в Либия.

На 8 април 2010 г. в Прага президентите на САЩ и Русия, чиито страни притежават 95% от всички ядрени запаси в света, подписват нов договор

за по-нататъшното съкращаване на стратегическите нападателни въоръжения (СНВ-3, Start III). Договорът предвижда всяка страна да съкрати по 1550 разгънати ядрени заряда; по 700 разгънати междуконтинентални балистични ракети, разгънати балистични ракети на подводниците и разгънати тежки бомбардировачи; по 800 разгънати и неразгънати пускови установки на междуконтинентални балистични ракети, разгънати и неразгънати пускови установки на балистични ракети на подводниците и разгънати и неразгънати тежки бомбардировачи. Според договора в продължение на 7 години страните трябва да съкратят въоръжението си и да не разместват установки на настъпателни стратегически въоръжения извън териториите на САЩ и Русия. Новият договор заменя договора от 1991 г., чието действие е прекратено на 4 декември 2009 г., както и Договора между Руската федерация и САЩ за съкращаване на стратегическите настъпателни потенциали от 24 май 2002 г. Договорът СНВ–3 влезе в сила на 5 февруари 2011 г. и е със срок на действие 10 години, т.е. до 2020 г.

В текста на новото споразумение обаче има формулировки, които отразяват постигнатия при преговорите за сключване на Договора компромис и могат лесно да го превърнат в парче хартия. В текста на Договора е записано, че той е „крачка в ситуацията, когато всяка страна има съответно решение за стратегическа отбранителна система" според правилата, които бяха фиксирани в Договора между СССР и САЩ за ПРО от 1972 г.[13] и че *„изменението на тези равнища дава на всяка от страните право да решава въпроса за по-нататъшното участие в процеса за съкращаване на стратегическите настъпателни въоръжения"*. Тоест в договора е записано, че той не забранява на страните да вземат едностранни решения. Други стратегически отбранителни въоръжения, освен ПРО, сега не съществуват и при положение, че една от страните, в случая Русия, реши, че изграждането ПРО от САЩ – глобална или регионална, застрашава нейните интереси, Москва може да излезе от новия договор веднага след тримесечно предизвестие[14].

Водените в последните години преговори относно създаването на ПРО в Европа свидетелстват, че САЩ нямат намерение да променят своите планове. Те продължават да разместват елементите на ПРО в Европа. На протестните заявления на ръководителите на МИД те отговарят, че ПРО не заплашва стратегическата сигурност на Русия. Настойчивите искания на руската страна за предоставяне на юридически гаранции, че тази система не е насочена срещу Русия, се отхвърлят.

От есента на 2011 г. руско-американските отношения стават все по-напрегнати. На заседанието на Съвета Русия–НАТО от 20 ноември в Лисабон президентът Д. Медведев заяви съгласие Русия да разработва съвместно с НАТО европейска система за противоракетна отбрана (ЕвроПРО), но при условие че бъде създадена т.нар. секторална система на ПРО, тоест при пълноценно сътрудничество, включващо подялба на отговорностите в рамките на ЕвроПРО, размяна на информация, партньорско и равноправно сътрудничество. В противен случай, подчертава Медведев, по разбираеми причини Русия ще бъде принудена да се защитава. В отговор НАТО предлага на Русия само преговори за начините, по които да се осъществява връзката между системите на ПРО на САЩ и Русия и за размяна на информация, но не и създаването на обща ПРО [15].

По време на срещата на върха на страните членки за Азиатско-тихоокеанско икономическо сътрудничество (АТИС) в Хонолулу (12–14 ноември 2011 г.) Д. Медведев, в разговор с Б. Обама, отново поставя въпроса относно изграждането на ПРО в Европа, но получава отговор, че НАТО няма нов вариант на решаването на този въпрос и няма намерение да предоставя юридически гаранции по темата за ПРО.

На 23 ноември 2011 г. Д. Медведев прави специално изявление по повод състоянието на преговорите с НАТО относно създаването на ПРО в Европа. В него той посочва, че сегашните планове на НАТО за ЕвроПРО представляват заплаха за сигурността на Русия и предупреждава, че Русия при тази ситуация може да излезе от Договора за стратегическите нападателни въоръжения (СНВ-3) и да се откаже от по-нататъшни стъпки в областта на разоръжаването, да засили своята собствена система за ПРО. Руските въоръжени сили ще разположат в западната и южната част на страната съвременни ударни оръжейни системи, които да гарантират неутрализиране на европейски компоненти от ПРО на САЩ. Мерките ще включат разполагане на ракетни комплекси „Искандер" в Калининградска област. При създаването на въздушно-космическата отбрана Русия ще засили мерките за укриване на обектите на стратегическите ядрени сили и ще снабди своите балистични ракети с комплекси за преодоляване на ПРО и на нови високоефективни бойни блокове. Военното министерство е разработило комплекс от военнотехнически мерки, които ще създават пречки в работата на радарите на системата ПРО. Медведев обяви, че Русия е готова на диалог със Съединените щати по въпроса за ПРО, но само при създаване на ясна правна основа за това сътрудничество.

Това изявление на президента предизвика реакция в няколко насоки. От страна на Запада тя е еднозначна: ПРО не заплашва сигурността на Русия; САЩ няма да промени своите планове относно ПРО; САЩ може да даде политически гаранции, но не и юридически. На 22 и 25 ноември 2011 г. като реакция на изказването на Медведев следват заявления на ръководителите на външните ведомства на САЩ и Великобритания, че няма да предоставят на Русия информация относно своите въоръжения в Европа в рамките на Договора за обикновените въоръжени сили, тъй като самата Русия още от края на 2007 г. е прекратила спазването на този договор. Според генералния секретар на НАТО Андерс фог Расмусен Алиансът и Русия различно възприемат заплахата, но тя съществува

и за двете страни, и има смисъл НАТО и Русия да си сътрудничат, като създават две отделни системи ПРО с обща цел. Юридическите гаранции, че европейската ПРО няма да е насочена против Русия, са дадени още през 1997 г., когато страните са подписали Основополагащия акт. Расмусен предлага на Русия прозрачност на системите, провеждане на съвместни учения и размяна на планове [16].

Мненията в Русия се различават. Д. Рогозин, представител на президента в НАТО, заяви: *„ние не можем да си позволим да търгуваме със сигурността на нашите граждани"*. Според Алексей Арбатов, ръководител на Центъра за международна сигурност в Института за международна икономика и международни отношения (ИМЭМО), *„тази ПРО, която се създава в Европа, не представлява никаква заплаха за нас"*. Единственото, на което трябва да се обърне внимание в изказването на Медведев, посочва Арбатов, се отнася до разработването на мерки за разрушаване на информационните и управляващите системи на ПРО, което се нарича кибервойна. В. Дворкин, сътрудник в същия институт, поставя под въпрос заявената от президента Д. Медведев възможност за излизане от Договора СНВ-3, тъй като, според министъра на отбраната Анатолий Сердюков, до изпълнението на този договор ще се стигне едва към 2028 г., както и за смисъла на разполагането на „Искандери" и радари в Калининградска област. В. Дворкин пита: *„За какво ще се използват тези ракети? За да нанесем първи удар по НАТО?"* Според него изказването на Медведев е свидетелство за взаимно недоверие, което съществува сред политическите кръгове на Русия и САЩ, и все още е трудно преодолимо, тъй като *„ние се намираме в състояние на взаимно ядрено въздържане, което е най-тежкото наследство на Студената война. Тук не може да има адекватни мерки. Трябва просто да се преговаря"[17].*

На 1 декември 2011 г. на бойно дежурство застъпват Калининградската радиолокационна станция, нова военна радарна станция за ранно предупреждение и е обявено създаването на войските на Въздушно-космическата отбрана на Русия. В състава на този нов вид войски влизат космическо командване, командване на противовъздушна и противоракетна отбрана, и космодрума в Плесецк, Архангелска област. Но и в Русия, и в САЩ след тази рязка размяна на мнения и действия, не се поставя въпросът за прекратяване на преговорите по ПРО. Медведев посочи, че консултациите със САЩ и партньорите по НАТО ще продължават, докато САЩ не достигнат точката, от която няма връщане назад, т.е. да утвърдят окончателния план за създаването на ПРО.

По-добро развитие на отношенията между Русия и САЩ в края на първото десетилетие има в политико-икономическата област. САЩ, както и западноевропейските страни, оказват съдействие за завършване на претоворите за влизането на Русия в Световната търговска организация

(СТО), които тя води от 1993 г. [18] Последната страна, която трябваше да даде съгласието си за приемането на Русия в СТО, беше Грузия. Но в края на април 2008 г. Грузия взема решение за излизане от преговорите в знак на протест срещу разпореждането на руския президент за премахване на икономическите санкции по отношение на Абхазия и Южна Осетия. Грузия настоява да й се предоставя информация за стокообмена между Русия, Южна Осетия и Абхазия. След „петдневната война" през август 2008 г. и едностранното признаване от страна на Русия на независимостта на Абхазия и Южна Осетия Тбилиси прекъсва дипломатическите отношения с Москва.

Преговорите по СТО между Грузия и Русия се възобновяват през март 2011 г., когато към тях в качеството на посредник се присъединява Швейцария. Тя предлага компромисен вариант за решаването на спора относно мониторинга на стоките на границата с Абхазия и Южна Осетия – последния спорен въпрос между двете страни и последната спънка по пътя за влизането на Русия в СТО: към осъществяването на мониторинга на автомобилния и жп стокооборот между двете страни да се привлече независима чуждестранна компания. На 2 ноември Русия и Грузия официално се договарят за влизането на Русия в СТО. Споразумението се подписва на 9 (10) ноември. На 15 декември 2011 г. Русия официално е приета в СТО. Но целият процес за влизането на Русия във СТО ще отнеме няколко месеца (одобряване на конференцията на министрите на 153-те страни членки на СТО, а след това ратификация на документите от всяка от тези страни). С присъединяването към тази организация Русия ще получи съществени изгоди и стимули за разширяване и подобряване на структурата на експорта и импорта, ще се създадат подходящи условия за инвестиции в Русия.

След фактическото решаване на въпроса със СТО Вашингтон взема решение и за отмяна на дискриминационната поправка „Джексън-Веник", приета през 70-те години като търговска санкция срещу тогавашния СССР, която ограничава определени сфери на търговията със СССР. На 12 ноември 2011 г. президентът на САЩ Б. Обама, след разговора с Д. Медведев на срещата на върха на организацията Азиатско-тихоокеанско сътрудничество в Хонолулу, заявява, че е време Конгресът на САЩ да отмени поправката „Джаксън-Веник"[19]. След като СТО на 15 декември 2011 г. одобри приемането на Русия в СТО, Б. Обама потвърди, че в близките месеци Белият дом ще отмени тази „реликва от Студената война", забраняваща поддържането на нормални търговски отношения между САЩ и Русия.

* * *

След 2000 г. по-активни стават и отношенията на Русия с Европейския съюз. Основната област в интеграционното развитие остава икономиката. Европейският съюз е основен външнотърговски партньор на Русия, на който се падат над 55% от взаимния стокообмен. Русия е петият по обем търговски партньор на ЕС. През последните години значително се разширява политическият диалог. Два пъти в годината се провеждат срещи на върха между Русия и ЕС, срещи на министрите на външните работи. На всеки шест месеца, във връзка със смяната на председателството на ЕС, се провеждат 10–12 експертни консултации по основни международни и регионални проблеми. Установени са контакти с ЕС по военна линия – проведени са първите срещи на министъра на отбраната и на началника на Генералния щаб на Въоръжените сили на Русия с Военния комитет и Военния щаб на ЕС. Създадени са, и в повечето случаи показаха своята ефективност, т.нар. „пътни карти" по формиране на четирите общи пространства: икономически въпроси и опазване на околната среда; свобода, сигурност и правосъдие; общо пространство за външна сигурност (управление на кризи, неразпространение на оръжие за масово унищожаване); общо пространство за научни изследвания, образование и култура [20].

От държавите членки на Европейския съюз най-тесни връзки с Русия поддържа ФРГ. Германия от самото начало се ориентира към оказване на съдействие в провеждането на демократичните реформи и в развитието на пазарното стопанство в Русия. В ръководните й среди съществува единно мнение, че Русия трябва да заеме достойно място в общността на световните стопанства, което би отговаряло на нейната историческа роля, а също така и на нейния икономически и политически потенциал[21]. Германия повече от другите западни страни отделя внимание на установяването на контакти между регионите на Русия и федералните земи в различни области на сътрудничеството. Помощ за това оказва мащабната германска програма „ТРАНСФОРМ", която предвижда целево отделяне на средства за активизирането на контакти с ключови руски райони. Германия успява да устои на протестите на съседните страни членки на ЕС и първа от страните на Съюза изгради газопровод за получаване на газ от Русия. На 8 ноември 2011 г. е открита първата линия на газопровода „Северен поток". Втората линия ще бъде пусната през 2012 г.

Вече може да се говори за взаимозависимост между ЕС и Русия чрез енергийните и търговските връзки. Ежегодният търговски обмен между тях възлиза на около 400 млрд. дол., близо половината от стойността на цялата руска външна търговия [22]. Очаква се, че търговските връзки ще се засилят с присъединяването на Русия към СТО. Другият актуален проблем на взаимовръзките между Русия и ЕС, произтичащ от първия, е асиметрията в структурата на взаимната търговия. Русия импортира в

Европа предимно енергоресурси. При това положение трудно може да се стигне до ръст на взаимния стокооборот, както и до формирането на общо икономическо пространство в Европа. Двете страни трябва да търсят възможностите за формирането на устойчиви икономически връзки на базата на специализация и кооперация. Към тези проблеми могат да бъдат отнесени експортът на руско ядрено гориво в ЕС, обединяването на усилията за създаването на нови конкурентоспособни производства на световните пазари, научно-техническото сътрудничество, сближаването на стандартите и т.н. Но това е задача, за осъществяването на която ще е нужно не едно десетилетие.

През последното десетилетие отношенията между Русия и ЕС се развиват доста успешно. Но съществуват и остри противоречия по някои въпроси, особено около доставката на основната руска експортна стока на европейския пазар – енергоносителите. ЕС въведе 30% митническа бариера за стоки внасяни в страните на ЕС, в това число и за енергетичните продукти. Освен това ЕС, воден от стремежа за либерализация на европейския газов пазар, въведе регулации, известни като трети енергиен пакет, забраняващи на доставчиците да контролират транспортната инфраструктура, използвана за доставка на газ. Имаше и неприемливи взаимни претенции. ЕС по отношение на някои свои явно завишени искания (държавата да се откаже от подкрепа на селското стопанство, да се изравнят вътрешните цени на енергоресурсите в Русия с тези в европейските страни; да не се ограничава допускането на чуждестранни инвеститори в банковата и застрахователната сфера) смекчава позицията си. Русия разкритикува плана за строителството на нов газопровод от Каспийско море към Европа, който ще пренася природен газ от Казахстан и Туркменистан, заобикаляйки Русия и Иран. На обсъждане бяха подложени редица въпроси, някои от които все още са на дневен ред: лимитите за участието на Русия в обезпечаването на Европа с енергоресурси; влизането на Русия в СТО, Калининградският проблем (транспортни връзки между анклава и останалата част на Русия); Шенгенският режим и възможността за неговото разпространяване върху Русия. Що се отнася до Шенгенския режим (отмяна на визите за руските граждани), то засега и на двете страни разбират, че този въпрос не може да бъде решен веднага, тъй като самата Русия е слабо защитена от неконтролируемата емиграция от постсъветските държави. Но въпросът отново беше обсъждан на срещата на върха ЕС – Русия на 15 декември 2011 г. и двете страни успяха да подпишат съвместен план за редица „общи стъпки" (въвеждане на биометрични паспорти, предотвратяване на нелегалната емиграция и др.) за установяване на безвизов режим за техните граждани. Но документът не фиксира никакви срокове. Въпреки че резултатите от интензивните контакти между Русия и ЕС все още са под очакванията,

засилващата се взаимна зависимост в международната сигурност, енергетиката и др., широкият кръг от насоки и области за сътрудничество дават основание да се говори за реални възможности в близките десетилетия цялата система в отношенията на Русия с ЕС да придобие черти на стратегическо партньорство.

Интеграцията на Русия в европейското икономическо пространство е обективно необходима. Но за пълноправно членство на Русия в ЕС не може да се говори, поне в обозримото бъдеще. Русия, въпреки че географски, културно-исторически и донякъде политически е част от Европа, никога не е била интегрирана в европейския социално-икономически живот. Русия е голяма евразийска държава и не би трябвало да се стреми към пълноправно членство в ЕС, тъй като това предполага последователна загуба на националния суверенитет, съобразяване с решенията на наднационалните органи на ЕС. Подобни условия биха ограничили свободата на действие в много важни за Русия отношения с източните и южните съседни държави, а и окончателно биха я лишили от всякакви шансове за самостоятелна роля в постсъветското пространство. Това, което е нужно на Европа и Русия за нормалното им развитие – сигурността, сътрудничеството против общата заплаха, противодействието на международния тероризъм, създаването на единно икономическо пространство, културните връзки и т.н. – може да се постигне без сливане и обединяване, чрез подписване на дългосрочни договори.

Кризите в европейското пространство през последните години (отказът на Франция и Холандия да подкрепят Европейската конституция, разногласията между Великобритания и континенталните страни членки на ЕС по бюджета, по създаването на бюджетния съюз в Еврозоната за запазване стабилността на еврото) създават у ръководството на Русия известни илюзии за близкото разпадане на Еврозоната и появата на шанс да организират под свой контрол, ако не цялото, то поне част от постсъветското пространство. Но както посочва директорът на Института за икономика към РАН Р.С. Гринберг, „цялото интеграционно развитие на Европа от 1948 г. насам става точно така: три крачки напред, две – назад" [23].

* * *

Излизат от стагнация и отношенията на Русия с бившите сателити на СССР от Източна Европа. Основна причина за това е постигането на вътрешна стабилизация както в Русия, така и в тези страни, които възприемат членството в НАТО и в Европейския съюз като гаранция за сигурност.

Най-лесни за решаване се оказват икономическите въпроси. За страните от Източна Европа импулс за раздвижване на отношенията с Русия става острата необходимост от енергоресурси и от руския пазар, тъй като

на европейския пазар те не успяват за пробият в обема, на който разчитат. Руските фирми търсят да развиват бизнеса си, а източноевропейците, въпреки недоволството и обидите от миналото, в името на деловите интереси приемат предложенията. Сред последните успехи на руския бизнес в тези страни може да се посочи сделката на най-голямата руска банка Сбербанк за изкупуване на източноевропейското поделение Volksbank Internationale на австрийската банка Oesterreichische Volksbanken. Сбербанк проявява интерес към закупуване на акции в една от чешките кредитни компании. Втората по големина руска Външнотърговска банка закупи контролния пакет от акциите на държавната тютюнева компания в България. „Руската железопътна компания" иска *„да придобие (да стане собственик на?) компаниите за товарни железопътни превози в Полша и Словакия"*. Най-силното оръжие на руския бизнес и политика са енергийните запаси на страната. Руският газов гигант „Газпром" осигурява в момента около 25% от природния газ, консумиран в Западна Европа. С пускането на първата линия от „Северен поток" този процент се увеличи.

В Източна Европа този показател е още по-висок и ще се увеличи с построяването на „Южен поток". България и Словакия например и сега получават от „Газпром" 90% от използваното синьо гориво. „Газпром" изкупува и енергийната инфраструктура в региона. Чрез дъщерните компании той придобива чешкия доставчик на газ. Унгария, напротив, от опасение, че може да загуби контрола над един важен за икономиката на страната отрасъл, използва около 2,7 млрд. дол. от отпуснатите от МВФ средства под формата на помощ за справяне с кризата и през май 2010 г. изкупи руския дял в най-големия унгарски нефтопреработвателен завод МОЛ. *„Голяма (ожесточена?) битка назрява в сферата на ядрената енергетика"* в Чехия, където се планира построяване на няколко допълнителни енергоблока към АЕЦ „Темелин" (Южна Бохемия), и в България за построяването на АЕЦ „Белене". От икономическа гледна точка руските предложения са изгодни, но биха могли да бъдат отхвърлени по политически причини. Европейските ръководители често изтъкват, че руските компании трябва да се изключват от търговски сделки от *„съображения за сигурност"[24]*.

Между Русия и източноевропейските страни все още остават проблеми от политически и хуманитарен характер. Те все още се намират на нивото от началото на 90-те години. Връзки с новосъздадените партии руското ръководство не успява да установи. Президентът В. Путин, а след това и президентът Д. Медведев, продължават да се ориентират към левите (социалистически) партии. Основанието за това е диалогът, който социалистите, след като идват на власт, започват по политически проблеми, както и напредъкът в икономическите връзки. Но до възстановяване на оптимални отношения с тези страни, до постигане на единомислие с тях е още много далеко. Изключение правят отношенията на Русия със Сърбия и Черна

гора. По геополитически съображения тези страни ще продължат да поддържат добри отношения както с Европейския съюз, така и с Русия.

* * *

Особено място във външната политика на Русия заемат отношенията със страните от Общността на независимите държави (ОНД). Русия, която от самото начало на съществуването на ОНД се смята за водещата сила в Общността, през 90-те години на миналия век, въпреки че преживява тежка икономическа криза, не се дистанцира от преките си задължения, не запърбва проблемите, свързани с финансовите и икономическите въпроси на своите партньори от ОНД. Но не успява да осъществи поставената след разпускането на СССР задача – запазване на единното икономическо, отбранително и хуманитарно пространство. Причините са много: икономическите трудности и политическите противоречия, обхванали в края на XX в. цялото постсъветско пространство; разрушаване на съществуващите икономически връзки; изостряне на проблемите на енергийното осигуряване и заетостта на населението. Самите страни участнички в ОНД не са готови за нова политическа и икономическа интеграция. В много от тях се въвеждат нови форми на политическо устройство и на социално-икономически модели, започва преоценка на националните им интереси. След като в борбата за влияние в постсъветското пространство се включват западните страни, САЩ, Китай, Турция, Иран и др., партньорите на Русия от ОНД започват да търсят нови външнополитически ориентири [25].

В същото време реалностите на самостоятелното съществуване водят до отслабване на сепаратистките тенденции. През януари 1993 г. се приема Уставът на ОНД. През септември с.г. се подписва договорът за Икономически съюз на страните от ОНД, който не се осъществява по много причини. Основната от тях е, че председателстващата ОНД Русия не успява да намери и да предложи на своите партньори разумен баланс на интересите. През януари 1995 г. Русия, Беларус и Казахстан сключват Митнически съюз (МС), към който по-късно се присъединяват Киргизстан и Таджикистан. Но и той се оказва малоефективен. Не дават резултат и инициативите на Русия и Казахстан да реинтегрират военностратегическото сътрудничество, т.е. да обединят въоръжените сили на страните от ОНД под единно командване. Оказва се, че ръководителите на новите независими държави поради различното геополитическо положение имат различни представи за характера и за източниците на външните заплахи. Те не отказват помощта на Русия за подготовка и въоръжаване на техните армии, но не желаят да поемат задължения по защита на цялото постсъветско пространство. Единственият пример за колективна договореност по това време става Споразумението за създаване на обединена система на противовъздушна отбрана на държавите участнички в ОНД[26].

След избирането на В. Путин за президент руското ръководство възприема нов принцип в отношенията си с партньорите от ОНД: да са по-малко обременителни за руския бюджет и да са по-ефикасни от гледна точка на националните интереси. Реинтеграцията на бившите съюзни републики на базата на ОНД вече се смята за невъзможна, по-малко се говори за колективни форми на сътрудничество, вниманието се концентрира главно върху двустранните връзки въз основа на двустранни интереси. Новата линия на Русия да не спасява ОНД на всяка цена дава резултат. Намаляват претенциите към Русия като донор. Почти спират заявленията за напускане на ОНД. Активизират се двустранните отношения. Започва затопляне на отношенията с Украйна, което е изключително важно за Русия, тъй като позволява решаването на много въпроси, свързани с енергийния комплекс и с военнопромишления комплекс (ВПК). Променя се климатът във взаимоотношенията между Русия и Азербайджан и се решават два извънредно важни за Русия проблема: за съдбата на Габлинската радиолокационна станция „Дарял", за която през януари 2002 г. В. Путин и Г. Алиев подписват споразумение относно нейния статут и условията за издръжката ѝ; през септември 2002 г. се подписва споразумение за разделяне на шелфа на Каспийско море. По-делови стават отношенията с Казахстан. Високото ниво на руско-казахстанските отношения е предпоставка за разбирателство по политически въпроси и за създаване на благоприятен инвестиционен климат. От особено стратегическо значение е подписаното между тях през юли 2005 г. споразумение за съвместен добив на нефт в казахстанската част на каспийския шелф.

Нараства разбирането, че ОНД като обединяваща структура още не е изчерпала своите възможности. Партньорите на Русия от ОНД продължават да разчитат на материални изгоди (инвестиции, получаване на енергийни ресурси на преференциални цени). Страните от Централна Азия имат интерес от колективно сътрудничество за отразяване на идващите от Афганистан атаки на международния тероризъм. На 25 май 2001 г. представители на Русия, Казахстан, Киргизстан и Таджикистан подписват протокол за създаване и за принципите на формиране на колективни сили за бързо реагиране в Централноазиатския регион, а през октомври 2002 г. взимат решение за преобразуване на съществуващия от май 1992 г. Договор за колективна сигурност (ДКС) в пълноценна международна Организация на Договора за колективна сигурност (ОДКС). В ОДКС участват Армения, Беларус, Казахстан, Киргизстан, Русия, Таджикистан и Узбекистан. Договорът предвижда всяка държава участничка да има свои въоръжени сили, действията на които да се координират от един център – Щаб за координиране и военно сътрудничество. Основната цел на организацията – предотвратяване и ликвидиране на военни конфликти с политически средства. В задачите на организацията влиза и координация

и обединяване на усилията в борбата с международния тероризъм, пресичане на наркотрафика от Афганистан, спиране на нелегалната емиграция, финансов мониторинг. ОДКБ има право да създава миротворчески бригади с международен статут, които могат да извършват операции без санкции на ООН. В рамките на ОДКС се провеждат съвместни учения. През декември 2004 г. Генералната асамблея на ООН приема резолюция за предоставяне на ОДКБ статут на наблюдател.

Русия, Казахстан, Киргизстан, Узбекистан и Таджикистан участват в създадената през 2001 г. по инициативата на Китай Шанхайска организация за сътрудничество (ШОС). От самото начало на своето съществуване ШОС изигра позитивна роля в стабилизирането на обстановката в Централна Азия, като стана организатор на борбата срещу тероризма, сепаратизма и трансграничната престъпност. Провеждат се съвместни военни учения за борба с терористите. В последно време в дейността на организацията все повече се акцентира върху икономическото и културното сътрудничество. На последната среща на ръководителите на правителствата на Шанхайската организация за сътрудничество (Санкт Петербург, 7.XI. 2011 г.) е взето решение за създаване на енергиен клуб, в който ще се обсъждат проекти, чието осъществяване среща трудности. Организирането на клуба би могло да обедини доставчиците и потребителите на енергия, да помогне за преодоляване на разногласията между тях, в частност на съществуващата конкуренция между Русия и Казахстан, Туркменистан (както и някои други страни от Централна Азия) относно доставянето на енергоносители в Китай. По време на срещата министър-председателят В. Путин се изказва за по-скорошното подписване на програма за търговско-икономическото сътрудничество, разширяване на производствената, научно-техническата кооперация, взаимното увеличаване на инвестициите на страните от ШОС. Казахстанският премиер К. Масимов предлага икономическото сътрудничество в ШОС да се разшири чрез създаване на съвместна междудържавна банка или фонд, което ще допринесе за ефективното използване на финансовите ресурси, за разширяване на търговско-икономическите връзки и ще предостави резервен капитал в случай на влошаване на положението в световната икономика.

Предстои обсъждане на направените предложения в следващите заседания на ШОС. Но Русия, която в рамките на ШОС провежда линия на многостранно партньорство с Китай, засега не бърза със създаването на зона за свободна търговия. Русия не бърза с реализирането на тази идея, тъй като балансът на силите все още не е в нейна полза, а и засега не на всички участници това е изгодно.

Наред с разширяването на търговско-икономическото сътрудничество и развитието на транспортната инфраструктура сред страните членки все по-често се съгласуват и проблемите на отбраната, и мерките за меж-

дународна сигурност. Това стана причина със статут на наблюдатели да бъдат привлечени Индия, Иран и Пакистан [27]. Като наблюдател в заседанията на организацията участва и Монголия. Пакистан и Иран заявяват желание да станат членки на ШОС.

За да бъде осъществявено приетото още през 1995 г. решение за създаване в рамките на ОНД на Митнически съюз и на единно икономическо пространство за стоки, произведени в държавите участнички в Общността, както и за реализация на други цели и задачи, свързани със задълбочаване на интеграцията в икономическата и хуманитарната област, през октомври 2000 г. в Астана, се създава Евразийска икономическа общност (ЕАИО) [28]. Нейни членове са Русия, Беларус, Казахстан, Таджикистан, Узбекистан, Киргизстан, наблюдатели – Украйна, Молдова, Армения. През 2003 г. ЕАИО получава статут на наблюдател в Генералната асамблея на ООН.

По своите функции и заявените цели ЕАИО е чисто икономическо обединение. Но за неговите участници то има и политическо значение. Членството в него е преди всичко знак за тяхното намерение да бъдат заедно и да се развиват, уповавайки се на Русия. През август 2006 г. в ЕАИО е взето решение за създаване на Митнически съюз само от трите държави, готови за това – Беларус, Казахстан и Русия, които през октомври 2007 г. подписват договор за създаването на Митническия съюз (формирането на общи външни митнически граници, изработване на единна външноикономическа политика, тарифи, цени, контрол на валутния пазар и др.), който да заработи към 2010 г. Русия и Казахстан полагат значителни усилия за неговото оформяне и от 1 юли 2010 г. МС започва да действа. От 1 януари 2012 г. ще стартира нова интеграционна стъпка – Единно икономическо пространство (ЕИП) на Русия, Беларус и Казахстан. На 19 декември 2011 г. ръководителите на Русия, Беларус и Казахстан подписаха решение за въвеждането в действие от 1 януари 2012 г. на пакета от 17 договора на ЕИП и създадоха Висш евразийски икономически съвет.

Към Митническия съюз имат намерение да се присъединят Киргизстан и Таджикистан. На 19 ноември 2011 г., на заседанието на ЕврАзИС в Санкт Петербург, е взето решение за приемането на Киргизстан в МС. Правителството на Киргизстан заявява, че страната има готовност да влезе в МС на 1 януари 2012 г. Въпросът за влизането на Таджикистан в Митническия съюз може да се реши през 2012 г. Но експерти от Русия предупреждават, че интеграция на страните със слаба икономика може да предизвика криза в Митническия съюз, подобна на кризата в еврозоната, и съветват да не се бърза с разширяването на МТ, въпреки изкушението чрез него да бъде разширено геополитическото влияние на Русия. В икономически план отношенията на Русия с Киргизстан и Таджикистан

са установени и едва ли в близко време ще има сериозни промени. Промишленото производство в двете централноазиатски страни е слабо развито, експортът на стоки от там ще е символичен, а за руските производители тези пазари са затворени. Трудоспособното население на тези две републики работи в Русия, за да издържа семействата си [29].

От голямо значение за Митническия съюз би било присъединяването към него на Украйна. Това не само би разширило пазара на стоки и услуги на територията на МС, но би се превърнало в движеща сила на интеграцията. Засега обаче Украйна отказва да се присъедини към съюза поради ангажираността си с европейската интеграция.

В началото на октомври 2011 г. министър-председателят В. Путин предложи създаването на Евразийския съюз на постсъветското пространство. Новият съюз ще се изгражда на основата на съществуващия Митнически съюз с Беларус и Казахстан, който от 2012 г. ще премахне всички бариери пред търговията и движението на капитали и работна сила между трите страни. При това Путин отрича всякаква прилика със Съветския съюз: *„Ще бъде наивно да се опитваме да възстановим или копираме нещо от миналото"*. Новият съюз според него ще бъде наднационален, ще координира *„икономиката и валутната политика"* на страните членки, ще е по-силно интегриран, с нова политическа и икономическа основа. В. Путин, в публикуваната във в. „Известия" статия „Новият интеграционен проект за Евразия – бъдещето, което се ражда днес", предвижда в бъдеще двете мащабни обединения – Европейският съюз и формиращият се Евразийски съюз, да действат заедно и да взаимодействат с трети страни и регионални структури на цялото пространство от Атлантика до Тихия океан [30].

Повечето от страните членки на ОНД заемат изчаквателна позиция. Някои от тях (Украйна, Грузия [31], Азербайджан) се надяват на членство в НАТО и Европейския съюз и едва ли ще се откажат от тази идея. За Европейския съюз обаче, предвид размера на републиките, тяхната политическа, етническа и социално-икономическа нестабилност, тази задача засега е непосилна.

Със страните членки на ОНД, които не участват в общите организации, Русия се стреми да поддържа активни двустранни отношения. Те обаче не са безпроблемни. Така например политическите и икономическите отношения с Азербайджан като цяло са добри. Русия арендува в Азербайджан Радиолокационната станция в Габала. Стокообменът за 2010 г. достига 2 млрд. дол. Динамиката в отношенията между двете страни през последните години се дължи на сътрудничеството в сферата на енергетиката. Между „Газпром" и Държавната нефтена компания на Азербайджанската република (ГНКАР) има договор за доставяне на азербайджански газ в Русия (по пазарни цени) в такъв обем, какъвто тя може да закупи. До последно време руското направление се смяташе в Баку

за едно от важните в експорта на газ. Но в последно време ситуацията започва да се променя и става аналогична с тази, която се създаде в нефтения сектор след въвеждането в действие на нефтопровода Баку – Тбилиси – Джейхан: експортът на азербайджански нефт по маршрута Баку – Новоросийск се запазва, но на символично ниво – 2 млн. т на година, а по нефтопровода Баку – Тбилиси – Джейхан на Запад се транспортират десетки милиони каспийски нефт. Развитието на западния експортен коридор може да доведе в перспектива до загуба на традиционните за Русия пазари в Югоизточна Европа. ГНКАР заема част от гръцкия пазар и планира да излезе на българския и италианския пазар.

Сега Баку е регион, в който се сблъскват пряко интересите на Русия и САЩ, преди всичко по въпроса за добива и транспортирането на природен газ. Азербайджан е на път да измести „Газпром" от Турция. В края на октомври 2010 г. Баку и Анкара се договорят относно цената на азербайджанския газ и за неговите обеми за Турция до 2017 г. Очаква се, че цената му ще е с 25–30% по-ниска от тази на руския газ за Турция. Определени са и условията за транзита на азербайджанския газ през турската тръбопроводна система до 2042 г. Обсъжда се и въпросът за реализация на т. нар. Южен газов коридор, който през Турция ще свърже Каспийския район с Европа. Подписан е вече и меморандум между Азербайджан и България за доставянето на азербайджански газ в България в размер на 1 млрд. куб. м годишно. В перспектива е възможен изход през България на пазарите в Румъния, Молдова и Украйна.

Обтегнатост в политиката между Русия и Азербайджан, както и между Русия и Армения, съществува във връзка с решаването на въпроса за Нагорни Карабах. Русия като участник в Минската група [32] на ОССЕ и като съюзник на Азербайджан и Армения предприема стъпки за решаването на спора за Нагорни Карабах, които засега нямат успех.

За оттеглянето на Азербайджан от тясно нефтено и газово сътрудничество вина има и Русия. Тя предпочита да изкупува и да продава газ на Европейския съюз самостоятелно. Подобна тактика вече доведе до задънена улица газовото сътрудничество с Туркменистан, който намери и предпочете да продава газ в Иран и Китай и продължава да търси нови пазари самостоятелно. Нежеланието да допусне независими доставчици на газ към своята инфраструктура пречи на „Газпром" и в реализацията на проекта „Южен поток". Против подобна политика на Москва е и Европейският съюз, тъй като желанието монополно да доставя газ и самостоятелно да го продава в Европа противоречи на утвърдената от Еврокомисията Енергийна харта.

Съседната на Азербайджан Армения през цялия период след разпадането на СССР и сега се ориентира към Русия, членка е на ОДКС и се надява, че Русия ще я подкрепи по въпроса за Нагорни Карабах.

Сложно се развиват отношенията на Русия с Украйна и Молдова, които разчитат на членство в ЕС. И двете са участнички в Европейската конференция [33]. С Украйна (както и с Русия) ЕС има споразумение за партньорство и сътрудничество, предоставя й статут на най-облагодетелствана държава и предвижда клауза, според която Украйна има възможност да води преговори с ЕС за създаване на зона за свободна търговия.

„Оранжевата революция" в Украйна (декември 2004 – януари 2005 г.) и спечелването на президентските избори от В. Ющченко, неговата политика за влизане на Украйна в НАТО и Европейския съюз, заявленията за излизане на Украйна от ОНД разстройват отношенията между двете страни и в политиката, и в икономиката. Те започват да се възстановяват след избирането на В. Янукович за президент (февруари 2010 г.). Още по време на предизборната кампания той заявява, че ще направи отношенията с Русия и ОНД приоритетни за Киев. Към края на 2010 г. премиерът на Украйна Н. Азаров обяви, че Украйна вече в пълен обем възстановява работата си в рамките на ОНД, че Русия остава най-големият търговско-икономически партньор на Украйна и че контактите на висше равнище се активизират. Проблеми във взаимоотношенията има, но те се решават нормално, без политизация [34]. Но на поканите на руското ръководство да се включи в Митническия съюз, в Единното икономическо пространство и евентуално в Евразийския съюз Украйна не дава конкретен отговор. На проведената на 19 декември 2011 г. среща на върха Украйна – ЕС в Киев официално завършиха преговорите за асоцииране между Украйна и ЕС. Обсъден е бил подготвеният Договор за асоцииране, но подписването му е било отложено. Председателят на Европейския съвет Херман ван Ромпой заяви, че подписването на договора ще зависи от „политическите обстоятелства", конкретно от случая с осъждането на бившата министър-председателка Юлия Тимошенко на седем години затвор. Договорът допуска създаването на единна икономическа зона и въвеждането на безвизов режим

С ръководството на Молдова Русия се намира в конфликт заради признаването и подкрепянето на Приднестровската Молдовска република [35].

Специални отношения в рамките на ОНД съществуват между Русия и Беларус. Процесът на сближаване между двете републики започва през 1996-а, а през 1999 г. прераства в създаването на Съюзна държава. Икономиките на Русия и Беларус вече са достатъчно тясно обвързани чрез кооперативни връзки, а броят на съвместните предприятия нараства. Премахнати са митническите бариери, предприемат се стъпки за сближаване на националните законодателства в регулирането на дейността на стопанските субекти. Най-успешно е сътрудничеството във военностратегическата и военнотехническата област, израз на което е кооперирането в някои отрасли на Военнопромишления комплекс. На западната граница

на Беларус е създадена обединена система на ПВО и руско-беларуска регионална групировка на войските [36].

Съгласува се външната политика на двете страни. Формира се единно миграционно пространство и др. Но за радикално придвижване към истинско обединение през изминалите години не може да се говори. Причините са много: сериозни различия в социално-политическите и стопанските системи на двете страни. Съществуват различия в идеологическата основа и в стратегическата насоченост на реформите: в Русия с ускорени темпове се създава класа на предприемачи, преди всичко едри, а в Беларус – социално ориентирана пазарна икономика. Съществуват различия в разбирането за същността на националните интереси и в подходите към осигуряване на икономическата сигурност на страната.

През целия интеграционен период се наблюдава преобладаване на личните интереси (на всяка цена да останат на власт) над целите на интеграцията [37]. До сериозно усложняване на отношенията между двете страни довежда решението на руското правителство през есента на 2006 г. да въведе за страните членки на ОНД пазарна цена на газа. Беларус неведнъж забавя плащанията за газа, спира подаването на газ за Европа. Решение този въпрос получава на 25 ноември 2011 г., когато на заседание на Висшия държавен съвет на Съюзната държава Беларус и Русия двете страни подписват договори за доставка на руски газ за Беларус за периода 2012–2014 г. на цена 164 дол. за 1000 куб. м (през следващите години е възможно и ново намаление на цената на газа) при средно планирана цена от 400 дол. за европейските потребители, както и за транспорта на синьо гориво през беларуска територия за период 2012–2014 г. Тази отстъпка е направена, след като беларуското ръководство се съгласява да продаде на „Газпром" втората половина от акциите на беларуската компания „Белтрансгаз", в която руската компания вече държи 50%. Така „Газпром" става собственик на акциите на дружеството, чиято структура осигурява транзит на руския газ за Европа и предотвратява опасността от нови „газови войни". Договорността ще струва на „Газпром" 3 млр. дол. годишно. Минск ще икономисва 2 млрд. дол. Постигането на подобно съглашение става възможно в резултат на участието на двете страни в Митническия съюз. Освен това се предвижда Русия да предостави на Беларус кредит от 10 млрд. дол. за строителство на АЕЦ в Островец с мощност 2,4 ГВт за период от 25 години, при отлагане на погасяването с 10 години.

Сред сложностите, с които Русия се сблъсква през последните години в ОНД, са: военното присъствие на САЩ и НАТО в Централна Азия и Кавказкия регион; регионализацията на постсъветското пространство и създаването на структури от типа на ГУАМ (Грузия, Украйна, Азербайджан, Молдова), сформирани като противовес на Русия и опиращите се на влия-

нието и подкрепата на западните страни; стремежът на Украйна, Молдова, Грузия и Азербайджан да се интегрират в европейските и атлантическите структури. Намерението на Грузия да изгради регионална система на сигурност с помощта на САЩ, Европейския съюз, НАТО и Турция [38] налагат Русия да обърне сериозно внимание на укрепването на своите позиции в постсъветското пространство. В противен случай тя може да се окаже в геополитическа, а главно – в геоикономическа изолация [39].

* * *

След разпадането на СССР Русия започва на осъзнава уникалността на своето геополитическо положение като евразийска държава. Но в началото на 90-те години, икономически и военно слаба, тя не се вписва в контекста на международните отношения на Изток. Особено след като напуска военните бази в Карибския регион (военна база Лудресе), в Йемен (Аден), във Виетнам (Камран), в КНДР (Рамана) и др. Решението на Съвета на НАТО за разширяването на Алианса на Изток тласка руското ръководство към активизиране на отношенията с Китай, Индия, Япония, Иран и с действащите в Азия организации – Асоциацията на държавите в Югоизточна Азия (АСЕАН) и Азиатско-тихоокеанско икономическо сътрудничество (АТИС).

Единствено възможна и привличаща вниманието за страните от АСЕАН област за взаимодействие с Русия се оказва военнотехническото сътрудничество. Интересът към руското оръжие за повечето страни от АСЕАН е резултат от съществуващото мнение, че бързо развиващият се Китай, въоръжен с руска бойна техника, може да стане заплаха за региона и за да бъде поддържан балансът на силите, страните от Асоциацията също трябва да разполагат с подобно оръжие. През 1995 г. Виетнам и Малайзия стават главни вносители на руско оръжие. Интерес, особено към самолетите, проявяват Филипините и Тайланд.

Редица обстоятелства – засилващото се съмнение относно експанзионистките тенденции във външната политика на Китай след острата криза в Тайванския пролив през март на 1996 г.; подписаната през април 1996 г. от Вашингтон и Токио Съвместна декларация за съюз и сигурност през XXI в.; ратифицирането през май 1996 г. от Китай на Конвенцията на ООН по международно морско право от 1982 г., в резултат на която площта на териториалното море на Китай се разширява до 3 млн. кв. км и включва в китайските териториални води по-голямата част на Южнокитайско море, имащо за АСЕАН изключително важно икономическо и стратегическо значение, заставят ръководителите от страните на АСЕАН да се замислят над въпроса за уравновесяване на влиянието на големите държави в региона. За да се създаде поне частичен противовес на политиката на Вашингтон и на Пекин в региона, АСЕАН през юли 1996 г. включва Русия в числото

на пълномащабните партньори на АСЕАН по диалога. Това е най-високата форма на сътрудничество на Асоциацията със страните извън региона и дава на Русия право на участие наравно с другите водещи държави от региона на Азия и Тихия океан (Австралия, Канада, Нова Зеландия, САЩ, Република Корея, Япония, Индия, Китай) и Европейския съюз в провежданите всяка година след съвещания на министрите на външните работи на страните членки на АСЕАН, т.нар. „постминистерски" пленарни заседания на страните членки на АСЕАН и страните партньори. Русия участва и в организираните по същото време сесии на регионалния форум на АСЕАН (от създаването му през 1994 г.) – единствената засега междуправителствена структура в Азиатско-тихоокеанския регион, която се занимава с въпросите за укрепване на сигурността и стабилността в региона. Инфраструктурата, въз основа на която се осъществява партньорският диалог между Русия и АСЕАН, се състои от Съвместен комитет за сътрудничество; Фонд за сътрудничество Русия–АСЕАН; Работен съвет; Московски комитет на АСЕАН, обединяващ посланиците от страните на АСЕАН в Русия; работни групи на Съвместния комитет за сътрудничество по научно-технологическо и търговско-икономическо сътрудничество [40]. Руската страна има интерес от развитие на партньорството с АСЕАН не само в политическата, но и в икономическата сфера. Участниците във Фонда за сътрудничество Русия–АСЕАН са широк кръг от видни представители на руския бизнес, заинтересувани в установяване и развитие на сътрудничеството с държавите от АСЕАН.

Активизирането на сътрудничеството с АСЕАН започва от 2003 г. и е свързано отново с политическото напрежение в региона [41] и желанието на ръководителите на страните от АСЕАН да намерят „стратегическото равновесие" в региона. Намерена е и формата за привличане на Русия – необходимостта от засилване на борбата с тероризма. През юни 2003 г. се подписва Съвместна декларация за партньорство между РФ и АСЕАН за укрепването на мира, сигурността, за развитието и процъфтяването на Азиатско-тихоокеанския регион. В нея основно внимание се отделя на политическото сътрудничество: съвместни мероприятия за борба с международния тероризъм и престъпността. През юли 2004 г. се подписва допълнително Съвместна декларация за сътрудничество в борбата с международния тероризъм. Други въпроси, разглеждани от Русия и АСЕАН, са от по-тесен характер: за взаимни действия при стихийни бедствия и технологични катастрофи, сътрудничество в научно-техническата област, в областта на туризма, културата и образованието. Но икономическото взаимодействие между тях остава слабо: стокообменът през 2004 г. е 4,4 млрд. дол. Русия експортира в страните от АСЕАН метал, химически торове, хартия и целулоза. По-динамични са контактите във военнотехническата област, особено с Малайзия [42].

На проведената на 13 декември 2005 г. среща на върха АСЕАН–Русия е приета широка програма за действие по разширяване на сътрудничеството през 2005–2015 г. В нея също преобладават задачи от политически характер – противодействие на международния тероризъм и на различни видове транснационална престъпност. Икономическо сътрудничество се предвижда главно в областта на транспорта и финансите и е представено във вид на обща насока, която ще бъде осъществена в бъдеще [43]. Но на проведената през същия месец среща на върха на източноазиатските страни с участието не само на страните от Североизточна и Югоизточна Азия, но и на Индия, Австралия и Нова Зеландия, Русия не е поканена с обяснението, че няма развити отношения с Асоциацията [44].

За член на АТИС Русия е приета през ноември 1997 г. Тогава към организацията се присъединяват и САЩ, Китай, Япония. Членството в АТИС открива за Русия достъп до най-крупните и най-бързо развиващите се икономически системи в света, до най-динамичните пазари, до техните капитали, технологии, като й дава възможност да постигне по-високи темпове на икономическия ръст, да увеличи броя на работните места, да повиши равнището на живота, да разшири асортимента на потребителските стоки. Но за да се включи в тези процеси, за да стане не само военно-политическа, но и икономико-технологическа част на Източна Азия и АТР, Русия трябва да преодолее научно-техническото изоставане от азиатските лидери, малоефективната структура на руската икономика, за да може да участва пълноценно в световната търговия с високотехнологични стоки и услуги, да издържа на конкуренцията на водещите държави от АТР. През 2012 г. във Владивосток ще се проведе среща на върха на страните от АТИС. Русия като председателстваща форума има намерение да предложи нова структура на външноикономически връзки.

За Русия в момента по-актуално е поддържането на двустранното партньорство със страните от Североизточна Азия – Китай, Северна и Южна Корея, Япония, а също и с Индия. Най-успешно сега се развиват отношенията на Русия с Китай, особено от втората половина на 90-те години. През май 1997 г. е подписан договор за техническо сътрудничество в областта на ядрената енергетика. Във връзка с бързото развитие на китайската икономика и нарастващите нужди на Китай от нефт и газ се постига споразумение между Министерството на енергетиката на РФ и Китайската национална нефтена и газова корпорация за разработване на дългосрочни планове за строителство на газопроводи от Иркутска област и Западен Сибир до Китай. Китай проявява интерес към получаването на газ от о. Сахалин. Активно се развива сътрудничеството и във военнотехническата област. За Китай Русия е основен и засега безалтернативен източник за съвременно въоръжение и отбранителни технологии. Провеждат се съвместни военни учения за борба с международния тероризъм. Новото ниво на сътрудничеството между двете страни намери израз в създаването и успешната дейност на Шанхайската организация на сътрудничество.

Индия е един от основни икономически партньори на Русия в Югоизточна Азия. Русия доставя на Индия промишлено оборудване, военна техника, транспортни средства, а Индия – фармацевтични стоки, някои видове оборудване и машини, хранителни стоки, текстил и кожени изделия. Завършено е строителството на два енергоблока в АЕЦ „Куданкулам" по руска технология. Предстои подписване на договор за строителство на още два блока. Сключен е договор за доставка на сгъстен газ (10 млн. т годишно) за срок от 25 години. Индия участва и в строителството на нефтените и газовите проекти с Русия. Съществуват съвместни проекти и в областта на селското стопанство. В общия комплекс на руско-индийските отношения традиционно важно място заема военнотехническото и научното сътрудничество.

Русия, заедно с Китая и Индия, е участник в групата на петте бързо развиващи се страни – БРИКС (Бразилия, Русия, Индия, Китай, Южноафриканския съюз), създаден през 2001 г. Страните образуват икономически блок с висок икономически ръст. Предполага се, че значителните размери на икономиките на тези страни ще им позволи в бъдеще да трансформират икономическия ръст в политическо влияние. БРИКС е част от Г–20.

Руско-японското партньорство се намира още в начален стадий на формиране. Пречка за развитие на отношенията между двете страни е все още неподписаният след края на Втората световна война мирен договор поради съществуващия спорен териториален въпрос – за принадлежността на четирите южнокурилски острова – Шикотан, Хабомай, Кунашир и Итуруп. Тоест Япония поставя развитието на икономическото сътрудничество с Русия в зависимост от връщането й на „северните територии". По-късно тя предлага по-мек вариант на този принцип – на „разширяващия се баланс", който предвижда Япония постепенно да разширява икономическото сътрудничество с Русия според отстъпките й по териториалния въпрос. По същество принципът остава непроменен.

Въпреки това двете страни разбират необходимостта от поддържане на добри отношения както за стабилността на положението в Азиатско-Тихоокеанския регион и Североизточна Азия, така и в света. От 1997 г. започва провеждането на срещи между руски и японски ръководители на най-високо равнище, на които се обсъждат политическите и икономическите отношения между двете страни. В подписаната по време на официалната визита на министър-председателя на Япония К. Обути в Москва през ноември 1998 г. т.нар. Московска декларация се заявява, че главната задача на правителствата на Русия и Япония е партньорството между двете страни да се гради върху доверието, взаимната изгода, дългосрочната перспектива и тясното икономическо сътрудничество. В декларацията се

подчертава желанието за активизиране на преговорите за подписване на мирния договор, като се препоръчва създаването на комисии по спорните гранични въпроси и по съвместната стопанска дейност на островите в рамките на оглавяваната от министрите на външните работи на двете страни съвместна комисия за сключване на мирния договор [45].

Търговско-икономическите отношения между двете страни се развиват, но на ниско ниво. Структурата им е същата, както и със западните страни: Русия изнася суровини, цветни и черни метали, дървесина, въглища, нефт (до 90%), в японския експорт преобладава продукция на машиностроенето, автомобилостроенето, битовата електроника. Но би било погрешно причините за състоянието на руско-японските икономически отношения да се търсят само в териториалния въпрос. От значение са и лошият инвестиционен климат в Русия, бюрокрацията, корупцията.

Въпреки негативните настроения, Япония не се отказва от сътрудничеството с Русия, отговарящо на нейните интереси. В последните години те са обърнати към енергетиката. С участието на японския бизнес през юли 1999 г. започва добив на нефт в рамките на проекта „Сахалин–2". Открива се възможност Япония да получава газ и от находище „Сахалин–1"[46]. Подготвят се и други съвместни проекти по добива на нефт и газ от сахалинския шелф, строителството на газопроводи, модернизацията на мини и жп линии на Сахалин, в Приморския и Хабаровския край[47].

През септември 2011 г. главата на външнополитическото ведомство в новото правителство на Конти Гемба заяви намерението си да подготви конкретен план за развитие на стратегическото партньорство с Русия, включително и съвместно участие в икономическото развитие на оспорваните от Япония територии. В отговор на това сензационно заявление представител на президента Д. Медведев в Далечния изток предложи на Япония сътрудничество в разработването на шелфа в района на о. Кунашир, където има запаси на въглероди. В случай че това намерение бъде осъществено, ще бъде постигнат пробив в двустранните отношения.

Външнополитическата стратегия на Русия в този регион на света поскоро се намира още в стадия на формирането, в началото на нейното осъществяване. Русия подхожда прагматично и избирателно към реализацията на своя външнополитически курс на Изток, отчита приоритетните за нея региони и страни. Тя се стреми (но не успява) да обхване всички насоки на необходимото ѝ сътрудничество в тази част на света, но е принудена да се съобразява със своите възможности.

* * *

Като обобщаващ извод за характерното във външната политика на Русия през първото десетилетие на XXI в. може да се посочи следното:

Русия се старае да води балансирана външна политика. Не се стреми към противопоставяне и не се бори за лидерското място в света. Задачата, която си поставя, е да бъде сред най-влиятелните държави и да има адекватния за тази цел регионален статут [48].

Геополитическото положение налага на Русия да поддържа отношения и със Запада, и с Изтока. Нарастващото влияние на Изтока ще засилва ролята ѝ при решаването на европейските проблеми. И обратно, силната традиционна европейска политика ще ѝ позволи да запазва престижа си в отношенията с главните ѝ партньори в Азия – Китай, Япония, Индия, Корея.

Едновременно/паралелно с курса за интегриране в световните стопански и политически отношения политиката на Русия е насочена към спиране на процеса на дезинтеграция в постсъветското пространство (бившите съветски републики и държавите от Източна Европа). За да не го загуби и преди всичко да не загуби граничещите с нея и близко разположени държави, стремежът на Москва е насочен към създаването на друго – прируско пространство, към което съседите на Русия ще проявяват интерес не като към метрополия, а като към изгоден партньор [49].

БЕЛЕЖКИ

[1] *Кортунов, С.* „Имперское" и национальное в российском сознании. – Международная жизнь. 1998, № 6, с. 83.

[2] Русия участва в МВФ от 1 юни 1992 г.

[3] На 31 януари 1999 г. Президентът на РФ Б. Н. Елцин по време на новогодишното си обръщение към гражданите на Русия заявява, че подава оставка и задълженията на президента според конституцията се възлагат на председателя на правителството В. В. Путин. Новите президентски избори се насрочват за май 2000 г.

[4] http://army.lv/ru/Poslanie-Federalnomu-Sobraniyu-Rossiyskoy-Federatsii-18-aprelya-2002-goda/479/3019/2.

[5] През октомври 2001 г. САЩ започват крупна акция на възмездие в Афганистан, където според тях се намира центърът на ръководената от Бин Ладен „Ал Кайда" – главна виновница за американската трагедия от 11 септември.

[6] Договорът ограничава броя на ядрените бойни глави, стоящи на бойно дежурство, до 1700–2200 за всяка от страните. Влиза в сила на 1 юни 2003 г. след неговата ратификацията от президентите на Русия и САЩ В. Путин и Дж. Буш. Срокът на действието на договора изтича на 31 декември 2012 г. Договорът не предвижда постоянни взаимни проверки, не предполага постоянно съкращаване на въоръжението, а ядрените глави могат да се пазят в хранилищата и след това отново да се възстановяват.

[7] *Арбатова, Н.* Общее политическое пространство между Россией и ЕС: утопия или реальность? – Мировая экономика и международные отношения (по-нататък МЭ и МО), 2006, № 12, с. 10.

[8] Европейската енергийна харта е подписана на 17 декември 1991 г. в Хага. Хартата е политическа декларация за поощряване на международното сътрудничество между Изтока и Запада в областта на енергетиката и няма юридическа сила. Подписват я 51 държави, сред тях освен страните членки на ЕС са и ОНД, Япония, Канада и САЩ. На 17 декември 1994 г. в Лисабон се подписва Договор към Енергийната харта (ДЕХ), който е юридическо задължително многостранно съглашение, обхващащо цялата верига на енергийно производство и пласиране. Целта на договора е укрепване на правовите норми по въпросите на енергетиката чрез създаване на единни правила за

всички правителства, участващи в процеса. Договорът влиза в сила през април 1998 г. Русия подписва договора, но не го ратифицира. Спорни и досега остават въпросите на Протокола за транзита на руския газ чрез Източна Европа. Ръководството на „Газпром" се отнася отрицателно към Енергийната харта като цяло.

[9] *Загладин, Н.* Политика США в отношении России: факторы формирования и динамика. – МЭ и МО, 2007, № 3, с. 77; *Суркова, В. Ю.* Суверенитет – это политический синоним конкурентноспособности. Стенограмма выступления заместителя руководителя Администрации Президента – помощника Президента РФ В. Суркова перед слушателями Центра партийной учебы и подготовки кадров ВПП „Единая Россия". 7 февраля 2006 г. http://www.edinros.ru/news.htmlid-111148

[10] *Загладин, Н.* Цит. съч., с. 75.

[11] Независимая газета, 17 октомври 2007 г.

[12] На 31 декември 2009 г. изтичаше срокът на действие на Договора СНВ–1, подписан през 1991 г. Срокът на действие на Договора за Стратегически настъпателни потенциали (СНП), подписан през 2002 г., завършва през декември 2012 г.

[13] Сключеният на 26 май 1972 г. Договор за ПРО предвижда: системата ПРО парира балистични ракети в полет и се състои от установки, радари и прехващачи; на САЩ и СССР се разрешава да имат на своя територия по една ПРО площадка; всяка ПРО площадка може да разполага със 100 прехващача с обсег до 150 км; ПРО системи с морско, въздушно, космическо и подвижно базиране не са разрешени; ПРО установки не могат да се презареждат бързо и да изстрелват повече от един прехващач. Договорът възпира надпреварата в стратегическото въоръжаване. Но през 2002 г. САЩ се отеглят от договора, като го обявяват за изчерпан. Сегашната система за ПРО на САЩ е разработена за унищожаване на балистични ракети, които летят по зададена траектория. Новото руско стратегическо оръжие обаче ще се движи с хиперзвукови скорости, като променя траекторията си по височина и по посока на полета, и може да носи ядрен заряд. Това прави новата американска ПРО в известна степен уязвима.

[14] *Иванджийски, Кр.* Договорът за СНВ – честно надлъгване. – Strogo sekretno. Bulgaria confidential. Issue 180, May 2010.

[15] Всеки ден, 21 ноември 2010 г. – www. Vsekiden.com; www. Mediapool.bg, 21.12.2010.

[16] Независимая газета, 6 декември 2011 г.

[17] Известия, 23 ноември 2011 г.; Независимая газета, 24 ноември 2011 г.

[18] През 1993 г. Русия подава молба за присъединяване към Генералното споразумение за тарифите и търговията (предшественик на СТО), която през 1994 г. след учредяването на СТО е преоформена в молба за присъединяване към новоучредената организация.

[19] http://www.mediapool.bg/news/print_p/186266.

[20] *Чижов, В.* Москва нуждается в сильном Евросоюзе. – Независимая газета. Дипкурьер. 22 октября 2007 г.

[21] *Кулбатский, Г.* Саммит в Бонне. – Международная жизнь, 1998, № 7, с. 34.

[22] Vesti.bg, 15. 12. 2011.

[23] *Гринберг Р.* Россия, ЕС, СНГ: проблемы и перспективы взаимодействия. – В: Россия и Центральная Европа в новых геополитических реальностях. М. 2007, с. 43.

[24] Дневник, 18 ноември 2011 г.

[25] *Федулова, Н.* Содружество независимых государств – 15 лет спустя. – МЭ и МО, 2006, № 12, с. 85.

[26] Пак там, 84–86.

[27] *Крыстев, В.* Географские параметри на руския геополитически потенциал. – Геополитика & Геостратегия, 2009, № 4, с. 120.

[28] На руски: Евроазийское экономическое сообщество (ЕврАзИС).

[29] Независимая газета, 25 ноември 2011 г.

[30] Известия, 3 октомври 2011 г.

[31] Нападка ОНД след неуспешната за нея 5-дневна война в Южна Осетия през август 2008 г.

[32] Създадена по време на Минската конференция на ОССЕ (1992 г.), свикана за решаване на Карабахския проблем: Съпредседатели на групата са Русия, САЩ и Франция.

[33] Конференции на министри от европейските страни, свиквани за обсъждане на различни проблеми.

[34] Дневник, 10 февруари 2010 г.

[35] Конфликтът започва още през 1989 г., след като Молдова обявява независимост и решава да въведе като официален език румънския и да се обедини с Румъния. Това води до въоръжен конфликт между поддръжници и противници на това решение (главно от страна на молдовци, украинци и руснаци, живеещи на левия бряг на река Днестър, т.нар. Приднестровие). Конфликтът е потушен след намесата на Русия, която застава на страната на населението от Приднестровието. Създава се Приднестровска Молдовска република. В момента спокойствието в района на конфликта се осигурява от съвместните мироопазващи сили на Русия, Молдова, Приднестровската република и от военни наблюдатели от Украйна. Многобройните опити за разрешаването на конфликта с посредничеството на Русия, Украйна и ОССЕ се провалят.

[36] Российская газета, 22 февруари 2005 г.

[37] *Годин, Ю.* Россия и Белоруссия: 10 лет интеграционной несовместимости. – МЭ и МО, 2006, № 10, 25–26.

[38] *Далматович, И.* Военно-экономические аспекты национальной безопасности России: Кавказский регион. – МЭ и МО, 2007, № 2, с. 43.

[39] *Кортунов, С.* Цит. съч., с. 81.

[40] *Канаев, В.* АСЕАН и Россия: отношения после холодной войны. – МЭМО, 2007, № 2, с. 70; *Островенко, Е.* Удачное лето для России – АСЕАН. – Международная жизнь, 1998, № 7, с. 37.

[41] САЩ настоятелно препоръчва на Малайзия, Индонезия, Сингапур и Филипините да разширят достъпа на американските ВС до военната инфраструктура на своите територии, за да провеждат там военни учения. Япония, след подписването на съвместната декларация със САЩ за съюз и сигурност през XXI столетие (1996) и Ръководните принципи на американско-японското сътрудничество в областта на отбраната (1997), фактически поема задължение да осигурява мира и сигурността в цяла Източна Азия. Китай настоява за създаване на зона за свободна търговия АСЕАН – КНР. Осъществяването на тази идея обективно би способствало за икономическото развитие и за сътрудничеството на асоциираните държави, но би засилило и позициите на Китай в региона. (Вж. *Канаев, Е.* Цит. съч., 71–72).

[42] *Канаев, Е.* Цит. съч., с. 72.

[43] Пак там, с. 73; Comprehensive Programme of Action to Promote Cooperation between the Association of Southeast Asian Nations and the Russion Federation 2005–2015. – http://www.aseansec.org/18073.

[44] *Канаев, Е.* Цит. съч., с. 74.

[45] *Гамузин, М.* Наши дела с Японией. – Международная жизнь, 2000, № 3, с. 89.

[46] Независимая газета, 12 октомври 2007 г.

[47] *Гамузин, М.* Цит. съч., с. 89.

[48] *Шишелина, Л.* Расширенный ЕС и новый этап взаимоотношений России с государствами Восточной Европы. – В: Россия и Центральная Европа в новых геополитических реальностях. М., 2007, 59–60.

[49] *Малашенко, А.* Россия пока останется в Центральной Азии. – Независимая газета. Дипкурьер. 22 ноември 2007 г.